УДК-331
ББК-65.9(5т)24
Н 44

ТАНЗИМИ ИҶТИМОӢ-МЕҲНАТИИ ПАРДОХТИ МЕҲНАТ ДАР МИНТАҚАҲО

Негматов Шукруллохон Лутфуллоевич - *докторанти PhD кафедраи идоракунии иқтисодиёт ва маркетинг МДТ «ДДХ ба номи академик Бобоҷон Ғафуров*

СОЦИАЛЬНО-ТРУДОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ОПЛАТЫ ТРУДА В РЕГИОНАХ

Негматов Шукруллохон Лутфуллоевич - *докторант PhD кафедры управления экономикой и маркетинга ХГУ имени академика Б.Гафурова (Республика Таджикистан, г. Худжанд)*

SOCIO-LABOR REGULATION OF LABOR REMUNERATION IN THE REGIONS

Negmatov Shukrullokhon Lutfulloevich - *PhD Doctoral Student of the Department of Economic Management and Marketing under the SEI «KSU named after academician B.G.Gafurov» (Tajikistan Republic, Khujand)*

Вожаҳои калидӣ: *танзими иҷтимоӣ-меҳнатӣ, пардохти меҳнат, саноатикунонии босуръат, тақсимоти шумораи кормандон, музди миёнаи меҳнат.*

Мақола дар мавзӯи танзими иҷтимоӣ-меҳнатии пардохти меҳнат дар минтақаҳои вилояти Суғди Ҷумҳурии Тоҷикистон баҳс мекунад. Қайд карда мешавад, ки танзими муносибатҳои иҷтимоӣ-меҳнатӣ ва низоми ҳавасмандгардонии меҳнат дар ин минтақаҳо бояд дар асоси омезиши усулҳои кӯҳнаву нави ҳавасмандгардонии меҳнат ба роҳ монда шавад. Дар асоси омори солонаи вилояти Суғд (2020) кӯшиш ба харҷ дода шудааст, ки тақсимоти шумораи кормандон, музди миёнаи меҳнати моҳонаи онҳо дар корхонаҳо ва ташкилотҳо аз рӯи ҳаҷми пардохти меҳнати ҳисобшуда муайян карда шавад.

Дар натиҷаи таҳлил муаллиф ба чунин хулоса меояд, ки тақсимот ба гурӯҳҳо бо мақсади тартиб додани танзими иҷтимоӣ-меҳнатии пардохти меҳнат ба фаъолияти самаранокии корхонаҳои вилояти Суғди Ҷумҳурии Тоҷикистон вобаста аст.

Ключевые слова: *социально-трудовое регулирование, оплата труда, быстрая индустриализация, распределение работников, средняя заработная плата.*

Рассматриваются вопросы социально-трудового регулирования оплаты труда в Согдийской области Республики Таджикистан. Отмечается, что при регулировании социально-трудовых отношений и системы поощрения , необходимо учитывать как старые методы поощрения, так и новые. На основе годовой статистики по Согдийской области (2020 г.) предпринимаются усилия для распределения количества работников, регулирования их средней месячной заработной платы в учреждениях и на предприятиях, что должно производиться исходя из рассчитанного объема оплаты труда. Делается вывод о том, что распределение по группам с целью социально-трудового регулирования оплаты труда в учреждениях и на предприятиях Согдийской области Республики Таджикистан имеет тесную взаимосвязь с их эффективной деятельностью.

Key words: *socio-labor regulation, remuneration of labor, rapid industrialization, number of employees` distribution, average wages.*

The article under consideration dwells on the topic of socio-labor regulation of labor remuneration in the regions of Sughd region under Tajikistan Republic. It is underscored that regulation of socio-labor relations and the system of labor incentives in the relevant regions should be designed on the premise of combination of both old and new methods of labor stimulation. Proceeding from the statistical annual of Sughd region (2020 y.), the author makes an endeavour to determine the number of employees' distribution, their average monthly salary in enterprises and organizations based on the amount of wages calculated, on the whole.

Adducing the results of the analysis the author of the article comes to the conclusion that division into groups in order to elaborate socio-labor regulation of wages depends on efficiency of enterprises in Sughd region.

Хусусияти танзими иҷтимоӣ-меҳнатии пардохти меҳнат дар вилояти Суғди Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити саноатикунонии босуръат бо чунин ангеза (мотив)ҳо, ба монанди ҳавасмандгардонӣ ба фаъолият, ба амале, ки ба қонеъ кардани эҳтиёҷоти субъектҳо, ба он чизе, ки фаъолияти иқтисодӣ баҳри он амалӣ мешавад, муайян карда мешавад.

Танзими муносибатҳои иҷтимоӣ-меҳнатӣ ва низоми ҳавасмандгардонии меҳнат дар вилояти Суғди Ҷумҳурии Тоҷикистон бояд роҳи омехтакунии усулҳои кӯҳна ва нави ҳавасмандгардонии меҳнат ба роҳ монда шавад.

Шаклҳо ва усулҳои анъанавии ҳавасмандгардонии меҳнат дар минтақа ва Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таври ҷиддӣ сабаби зоҳиршавии даромади ғайримеҳнатӣ мегарданд, баробаркунии пардохти меҳнатро бо ҳама оқибатҳои манфии он такрор мекунанд.

Дар шароити такрористеҳсоли қувваи корӣ ва ташкили ҳавасмандгардонии меҳнатро дар субъектҳои хоҷагидории минтақа ва ташкилотҳо инъикос ёбанд. Ин метавонад тавассути дар шартномаҳо якҷоя бо муқаррароти асосӣ, ба монанди афзоиши даврии ҳадди ақали пардохти меҳнат ва тартиби истифодаи мукофотпулӣ, кӯмакпулиҳо, пардохтҳои иловагӣ ва дигар намудҳои ҳавасмандгардонӣ зикр намудани подош амалӣ карда шавад[1].

Дар вилояти Сугд дастуруламали тартиби сабтиномкунии маълумотии созишномаҳои соҳави (тарифи), минтақави ва шартномаҳои коллективи қабул карда шудааст.

Ин ҷараён бо иштироки комиссияи тарафҳои тартиб дода мешавад. Дар бораи тасдиқи ҳайати Комиссияи тарафҳои созишномаи минтақавӣ оиди танзими муносибатҳои иҷтимоию меҳнатӣ дар вилоят Мутобиқи моддаи 20 Қонуни конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатӣ», моддаҳои 6,11,13,14 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи шарикии иҷтимоӣ, созишномаҳо ва шартномаҳои коллективӣ» ва Низомномаи Комиссияи сетарафаи танзими муносибатҳои иҷтимоию меҳнатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. Дар асоси созишномаҳо ва шартномаҳои коллективӣ чунин низомнома қабул шудааст[2].

Низомномаи шӯъбаи (бахши) меҳнат ва ҳифзи иҷтимоии аҳолии мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон, вилоят, шаҳри Душанбе, шаҳр ва ноҳия.

Корхонаҳо мустақилона манфиатҳои худро ба назар мегиранд ва аз ҳисоби маблағҳое, ки барои ин мақсадҳо ба даст оварда шуданд, бояд намудҳо, андозаҳо ва шартҳои пардохти подош ва иловапулиро (ҳатто муқаррар намудани тарофаҳои зиёдшуда) муайян кунанд. Ба афзоиши истеҳсолот инчунин намуди пардохти музд, ба монанди пардохт бо асъори хориҷӣ аз ҳисоби воситаҳои пулии ба даст овардаи корхона мусоидат мекунад. Ин бевосита қисми ҳавасмандгардонии меҳнат мебошад.

Маълум аст, ки тақсимоти шумораи кормандон аз рӯи ҳаҷми пардохти меҳнати ҳисобшуда дар минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, гарчанде ночиз бошанд ҳам, лекин тафовут доранд, ки ин тафовут дар зер оварда шудааст (ҷадвали 1).

Ҷадвали 1.

Тақсимоти шумораи кормандони корхонаҳо ва ташкилотҳо аз рӯи ҳаҷми пардохти меҳнати ҳисобшуда аз рӯи минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон барои моҳи декабри соли 2019 (бо фоиз аз кормандони як моҳи пурра коркарда)

Минтақа	Кормандоне, ки як моҳи пурра кор кардаанд (%)	Аз ҷумла кормандоне, ки пардохти меҳнат ба андозаи: % ҳисоб карда шудааст пардохти меҳнат ба андозаи: (%)			
		аз 1250 сомонӣ паст	аз 1250 то 3750 сомонӣ	аз 3750 то 6250 сомонӣ	зиёда аз 6250 сомонӣ
Ҷумҳурӣ	100,0	84,3	14,0	1,3	0,4
ш. Душанбе	100,0	74,0	21,3	2,7	2,0
ВМБК	100,0	87,8	11,5	0,5	0,2
Вилояти Суғд	100,0	85,2	12,7	1,6	0,5
Вилояти Хатлон	100,0	88,7	10,8	0,4	0,1
НТМ	100,0	86,2	13,00	0,7	0,1

Таҳлили ҷадвали 1 нишон медиҳад, ки фарқияти пардохти меҳнат дар минтақаҳо мавҷуд аст, аз ҷумла барои кормандоне, ки беш аз 6250 сомонӣ пардохти меҳнат мегиранд, дар шаҳри Душанбе нисбат ба минтақаҳо аз 5 то 8,5 маротиба зиёдтар (2% ва 0,4. 0,5. 0,1. 0,1%). Ин шаҳодат медиҳад, ки мутаносибан пардохти меҳнат ва ҳавасмандгардонӣ дар шаҳри Душанбе аз сатҳи умумӣ нисбат ба минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон 5-8 маротиба зиёдтар аст.

Механизми ҳавасмандгардонии меҳнат инчунин ҳамаи шаклҳоро нисбат ба коллективҳо дар бар мегирад (фонди ҳавасмандгардонии моддӣ, фондҳои махсуси мукофотпулӣ, нишондиҳандаҳои ташаккулдиҳанда, андозаи фонд, меъёркунӣ вамеъёрҳои ҳаволакунии маблағҳо ба ин фондҳо).

Заминаи объективии ҳавасмандгардонии меҳнат маҳсулоти иловагии зарурӣ, ки ба музди кор оабаста мебошад.

Бояд қайд кард, ки дар 2019 сол музди миёнаи меҳнат дар вилояти Суғд 1182,69 сомониро ташкил дод[4].

Сатҳи пардохти меҳнати сармояи инсонӣ дар соҳаҳои гуногуни иқтисодиёти вилояти Суғд дар ҷадвали зерин (2) инъикос карда шудааст.

Чӣ тавре, ки аз маълумоти ҷадвал дида мешавад, сатҳи пардохти меҳнати сармояи инсонӣ дар соҳаи кишоварзӣ на танҳо ба ҳисоби миёна дар маҷмӯъ дар тамоми кишвар паст мебошад, балки дар муқоиса бо чунин соҳаҳо, ба монанди соҳаи саноат, сохтмон ва нақлиёт, хеле паст аст.

Ҷадвали 2.

Музди миёнаи меҳнати моҳонаи кормандон дар бахшҳои иқтисоди вилояти Суғд. (сомонӣ)

Нишондиҳандаҳо	Солҳо						
	2015	2016	2017	2018	2017	2018	2019
Ҳамагӣ аз рӯи намудҳои фаъолияти иқтисодӣ	552,82	645,72	696,80	774,23	1012,87	1072,28	1182,69
Саноат (истихроҷ)	1536,94	1628,34	1879,41	2169,78	2477,12	2649,46	2870,42
Кишоварзӣ	225,40	244,59	242,17	274,94	531,85	544,43	584,26
Нақлиёт	859,44	997,69	1026,79	1145,75	1367,86	1216,56	1418,89
Сохтмон	1347,85	1859,00	1899,03	1766,79	1442,22	1570,43	1664,2

Манбаъ: Омори солонаи вилояти Суғд. Сарраёсати агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар вилояти Суғд - 2020 С.-99.

Сатҳи баландтарини пардохти меҳнат сармояи инсонӣ дар соҳаи нақлиёт мушоҳида мешавад. Далели тасаллибахш он аст, ки дар давраи баррасишаванда сатҳи умумии пардохти меҳнат аз рӯи намудҳои фаъолияти иқтисодӣ тамоюл ба афзоиш дошт. Аз ҷумла, агар дар 2015 сол сатҳи миёнаи пардохти меҳнати кормандон дар вилояти Суғд 552,82 сомониро ташкил дода бошад, пас дар соли 2019 ин нишондиҳанда то 1182,69 сомонӣ дар як моҳ афзудааст. Дар маҷмӯъ, дар 2019 сол дар муқоиса бо 2015 сол ин нишондиҳанда ба 2,13 маротиба афзудааст.

Ба кори самараноки механизми ҳавасмандгардонии меҳнат қонуни қабулшудаи Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи корхонаҳо» мусоидат мекунад, ки дар моддаи 9, қисмҳои 2 ва 3 он «дар бораи шаклҳо, низом ва андозаи пардохти меҳнат, инчунин шароити ҳавасмандгардонии моддӣ, ки аз ҷониби худи корхона дар мувофиқа бо соҳибмулк дар доираи муқарраркардаи қонунгузории амалкунанда” зикр шудааст.

Хусусияти танзими муносибатҳои иҷтимой-меҳнатӣ дар ташаккули пардохти меҳнат дар субъектҳои хоҷагидории минтақа аз иҷрои вазифаҳои субъектҳои ин муносибатҳо вобастагӣ дорад (ҷадвали 3).

Ҷадвали 3.

Хусусиятҳои вазифаҳои субъектҳои муносибатҳои иҷтимоӣ-меҳнатиро дар ташаккули пардохти меҳнат қайд менамоем[5].

Субъекти уносибатҳои иҷтимоӣ-меҳнатӣ дар соҳаи пардохти меҳнат	Вазифа оиди танзими муносибатҳои иҷтимоӣ-меҳнатӣ дар ташаккули пардохти меҳнат
Минтақа (ҳокимияти маҳаллӣ	Бозори маҳаллии меҳнат: - сатҳи пардохти меҳнат, меъёрҳои иҷтимоӣ. - сохтори касбии кормандон ва механизми мутобиқи пардохти меҳнат.
Аъзоёни оилаи кормандон	Иштирок дар муайянкунии меъёрҳои иҷтимоии тақсими даромади кормандон
Бозори меҳнат	Рақобати кормандон барои ҷойҳои корӣ бо пардохти меҳнат и баланд. Рақобати корфармоён барои кадрҳои баландихтисос

Ҷомеаи маҳаллӣ	Иштирок дар муайянкунии меъёрҳои иҷтимоӣ.Иштирок дар амалҳои эътирозӣ
Корхона Корфармо	Низоми ҳавасмандгардонии пардохти меҳнат, менеҷменти ҷубронӣ. Низоми иштироки кормандон дар фоида (пайванди пардохти меҳнат бо натиҷаҳои иқтисодии корхона) Масъулияти иҷтимоии тиҷорат нисбати кормандон ва оилаҳои онҳо
Кормандони иттифоқи касаба	Худсозмондиҳии кормандон оиди ҳифзи шароити пардохти меҳнат Бастани шартномаҳо бо корфармо (аз ҷумла коллективӣ) - муқаррар кардани ҳудуди ниҳоии шароит ва пардохти меҳнат - таъмини иштироки кормандон дар қабули тасмимҳои идоравӣ
Давлат	Қонунгузорӣ: - оиди принсипҳои созмон додани муносибатҳои иҷтимоӣ-меҳнатӣ - оиди шароити меҳнат ва пардохти меҳнат Маблағгузорӣ - дастгирии иҷтимоии қишрҳои осебпазири аҳолӣ - фаъолияти муассисаҳо ва корхонаҳои давлатӣ - фаъолияти мақомоти назорат, аз чумла нозироти меҳнат

Дар қонуни мазкур инчунин дарҷ гардидааст, ки "корхона ҳадди ақали пардохти меҳнат ва чораҳои ҳифзи иҷтимоии кормандонро, ки онро қонун кафолат додааст, таъмин мекунад".

Дар моддаи 10 қисми 2 муқаррарот дар бораи ҳавасмандгардонии меҳнатӣ муайян карда шудааст: "Корхона метавонад мустақилона барои кормандони худ рухсатии иловагӣ, рӯзи кӯтоҳшуда ё имтиёзҳои дигарро муқаррар кунад, инчунин ба корманди ташкилотҳое, ки ба коллективи меҳнатӣ хизмат мерасонанд ва ба корхона дохил намешаванд, мукофот диҳад".

Моддаҳои дар боло зикршуд аз ҷиҳати ҳуқуқӣ механизми ҳавасмандгардонии меҳнатро асоснок мекунанд ва дар қисми охири моддаи 10 дар бораи ҳавасмандгардонии кормандон гуфта шудааст.

Танзими муносибатҳои иҷтимоӣ-меҳнатӣ дар ташаккули пардохти меҳнат амалӣ карда мешавад: тавассути қонунгузории давлатӣ дар бораи меҳнат ва шуғл.

Қайд кардан зарур аст, ки: якум, дар сохтори даромади қисми асосии аҳолӣ даромади меҳнатӣ тақрибан 60% (58,7%) ва даромад аз моликият, даромади хоҷагиҳои ёрирасонӣ шахсӣ ва даромади дигар камтар аз 40% -ро ташкил медиҳад. Дуюм, таносуби манбаъҳои даромад низ тағйир ёфт, агар дар 1998 сол даромад аз хоҷагиҳои ёрирасони шахсӣ дар даромади умумӣ зиёда аз 40% (40,6%) -ро ташкил дода бошад, пас то соли 2017 он ба 5,3% коҳиш ёфт, аз ин бармеояд, ки ҳиссаи пардохти меҳнат ва ҳавасмандгардонӣ дар даромади умумии аҳолии вилоят ва Ҷумҳурии Тоҷикистон зиёд мешавад, нақш ва аҳамияти пардохти меҳнат, маош ва ҳавасмандкунӣ дар иқтисодиёт меафзояд.

Таъсири баъзе падидаҳо ба механизми пардохти меҳнат дар минтақа то дараҷае расмӣ мебошад. Хусусияти танзими иҷтимоӣ-меҳнатии пардохти меҳнат дар шароити саноатикунонии босуръат ин ҳавасмандгардонии шадиди соҳибмулк (молики) воситаҳои истеҳсолот мебошад.

Дар асоси назария механизми пардохти меҳнат пешниҳод карда мешавад.

Ба сифати меъёрҳои омодагӣ ба фаъолияти мустақилона дар фаъолияти иқтисодӣ ва рушди ҳавасмандии меҳнатии кормандони корхонаҳои иқтисодии минтақа, мо пешниҳод мекунем, ки онҳо ба се гурӯҳ тақсим карда шаванд:

- ҳиссаи гурӯҳи якум дар ҷомеаи воқеии муосир аз рӯи натиҷаҳои тадқиқоти мо одатан аз 25-30% шумораи умумии коргарон зиёд нест. Намояндагони гурӯҳи мазкур дорои ҳавасмандии инкишофёфтаи меҳнатӣ бо бартарияти калони ангеза (мотив)ҳои иқтисодӣ ва иҷтимоӣ-шахсӣ мебошанд. Қисми асосии кормандони ин гурӯҳ ба меҳнати муштараки соҳибмулк самтгузорӣ шудааст.

Тақсимот ба гурӯҳҳо бо танзим намудани танзими иҷтимоӣ-меҳнатии пардохти меҳнат дар мисоли корхонаҳои вилояти Суғди Ҷумҳурии Тоҷикистон вобаста аст.

ПАЙНАВИШТ

1. Омори солонаи вилояти Суғд. Сарраёсати агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар вилояти Суғд - 2020 С.- 11.
2. Қонун "Дар бораи иттифоқҳои касаба" (Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, соли 2011, №7-8, мод.611).Бо Қарори Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 22-уми июни соли 2011, № 492 (Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, соли 2011, №6, моддаи 524).
3. Қарори Маҷлиси миллии Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз21-уми июли соли 2011, № 205 (Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, соли 2011, №7-8, моддаи 628).

4. Қонун “Дар бораи иттифоқҳои касаба”Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, соли 2011, №7-8, мод.611).
5. Қарори Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 22-уми июни соли 2011, № 492 (Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, соли 2011, №6, моддаи 524) қабул гардидааст.Бо Қарори Маҷлиси миллии Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 21-уми июли соли 2011, № 205 (Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, соли 2011, №7-8, моддаи 628).

REFERENCES

1. Statistical Annual of Sughd Viloyat. Central Managerial Office of the Statistical Agency under Tajikistan Republic President in Sughd Viloyat.- 2020. – p. 11.
2. Tajikistan Republic Law “On Trade Unions” (Tidings of Majlisi Oli of Tajikistan Republic, 2011, №7-8, art. 611). Ratified by RT Majlisi Oli (upper chamber of the National Council) Majlisi Namoyandagon enactment dated June 22, 2011, № 492 (Tidings of Majlisi Oli of Tajikistan Republic, 2011, №6, art. 524).
3. Enactment of Majlisi Milli of the Supreme Court of Tajikistan Republic from July 21, 2011, № 205 (Tidings of Majlisi Oli of Tajikistan Republic, 2011, №7-8, art. 628).
4. Tajikistan Republic Law “On Trade Unions” (Tidings of Majlisi Oli of Tajikistan Republic, 2011, №7-8, art. 611).
5. Enactment of Majlisi Namoyandagon of the Supreme Court of Tajikistan Republic from June 22, 2011, № 492 (Tidings of Majlisi Oli of Tajikistan Republic, 2011, №6, art. 524), from July 2011, № 205 (Tidings of Majlisi Oli of Tajikistan Republic, 2011, №7-8, art. 628).